

WFR 2021/14

Boekbespreking

EEN BESPREKING VAN 'LIBER AMICORUM STEFAAN VAN CROMBRUGGE' ONDER REDACTIE VAN BART PEETERS, INGE VAN DE WOESTEYNE EN MARK DELANOTE. VERSCHENEN BIJ ROULARTA 2020, 735 P.

1 Inleiding

Vorig najaar werd Stefaan van Crombrugge, een wetenschapper die is vergroeid met de Universiteit Gent, toegelaten tot het emeritaat. Bij die gelegenheid gaf hij een uitermate boeiend afscheidscollege over het realiteitsbeginsel in het internationale belastingrecht,¹ een beginsel dat hij als 'een evidentie' bestempelde (p. 29). Na afloop van zijn college werd hem door enkele prominenten lof toegezwaaid en werden zijn verdiensten onder de aandacht gebracht.² Ook kreeg hij een bundel met meer dan dertig opstellen aangeboden, die hij enigszins geroerd in ontvangst nam en bij de eerste aanblik als prachtig betitelde.³ In aansluiting daarop blikte Van Crombrugge met enige weemoed terug op enkele aspecten van zijn (werkzame) leven. Daarbij reflecteerde hij onder meer op zijn schrijverschap,⁴ dat heeft geleid tot een veelzijdig oeuvre met een indrukwekkende omvang.⁵ In verband daarmee liet Van Crombrugge met ogenschijnlijk gemak een deel van de wereldliteratuur de revue passeren,⁶ en maakte hij zijn gehoor deel-

genoot van de inzichten die hij daaraan heeft ontleend. Ook naar deze apotheose van de afscheidsbijeenkomst, die via een beeldverbinding te volgen was (en terug te luisteren is), heb ik welhaast gebiologeerd geluisterd.

In deze bespreking komen enkele opstellen uit voornoemde bundel aan bod. Het gaat daarbij voornamelijk om bijdragen die voor de Nederlandse lezers van belang kunnen zijn.

2 Liber amicorum Stefaan van Crombrugge

Over de vaste inrichting gaat de bijdrage van Albert. Daarover heeft hij – vanaf 1998 – jarenlang gastcolleges verzorgd aan de Universiteit Gent. Albert laat de lezer vooral de historische ontwikkeling van de vaste inrichting zien en stelt vast dat tegenwoordig vaker dan voorheen een dergelijke inrichting kan worden aangenomen. Zo kan, om een voorbeeld te geven, de uitzondering voor voorbereidende of hulpwerkzaamheden sinds 2017 minder snel worden ingeroepen (p. 36-38). Intussen dienen zich nieuwe ontwikkelingen aan: in OESO-verband is een nieuw nexusbegrip voorgesteld en zijn daarmee verband houdende toerekeningsregels ontwikkeld (de zogenoemde blauwdruk voor Pijler 1⁷), die ongetwijfeld conflictgevoelig zullen zijn.⁸ De tijd zal leren wat de invloed daarvan is op het concept van de vaste inrichting (vgl. p. 44).

Dat bij de vaststelling van de heffingsjurisdictie bij wijze van vertrekpunt nog steeds wordt uitgegaan van fysieke aanwezigheid van het concern, sluit niet goed aan bij de moderne (gedigitaliseerde) economische realiteit.⁹ 'Steeds vaker gaan geluiden op dat de marktstaten niet voldoende toebedeeld krijgen onder de huidige fiscale

1 *Het realiteitsbeginsel in het internationaal fiscaal recht*, Roeselare: Roularta 2020.

2 *Zo was Van Crombrugge in de jaren tachtig 'één van de weinige jonge academici die het aandurfde om samen met de Leuvense school van het vennootschapsrecht een nieuw tijdschrift op te zetten'*, aldus Koen Geens (p. 305 van het *liber amicorum*). Zie over dit tijdschrift ook de bijdrage van Marieke Wyckaert (p. 697).

3 *Bart Peeters e.a. (red.), Liber amicorum Stefaan van Crombrugge*, Roeselare: Roularta 2020.

4 *Van Crombrugge is onder meer auteur van de klassieker over de grondregels van het Belgisch fiscaal recht, 'dat zijn gelijke niet kent in de Belgische fiscale literatuur'* (p. 502). De jongste editie van deze uitgave – de veertiende druk – is in 2018 bij Roularta verschenen.

5 Zie p. 11 e.v. van het *liber amicorum*. *Van Crombrugge is 'ongetwijfeld één van de meest prolificke fiscale auteurs (...)' van zijn generatie*, aldus Frans Vanistendael (p. 637).

6 *'De Gentse hoogleraar Storme doceerde vroeger een vak 'Wereldliteratuur'. In die geest zou ook nu een vak in de juridische opleiding opgenomen kunnen worden'*, aldus Hans Nieuwenhuis in *Ars Aequi* 1997, afl. 10, p. 701. Volgens Geerten Meijnsing, *'De vreemdeling in mijzelf'*, in: *Stukwerk*.

Enigszins filosofische essays, Amsterdam: Balans 2006, lijkt 'de roman – en de kunst in het algemeen – vaak beter geschikt om bepaalde ideeën over te dragen of te bestrijden dan het manifest of wetenschappelijk artikel' (p. 299).

7 Zie onder meer *V-N* 2020/64.9.

8 Vgl. R.K. Bane, *'Ontwikkelingen op het gebied van fiscale arbitrage in Nederland'*, *MBB* 2020/12-42, p. 533.

9 Vgl. p. 112.

regels' (p. 114). Volgens Cauwenbergh en Otto, beiden verbonden aan Deloitte, is het noodzakelijk om een nieuw fiscaal criterium te ontwikkelen dat ertoe leidt 'dat aan marktjurisdicties uiteindelijk ook een eerlijk deel van de winst toekomt op een manier die de rechtszekerheid en eenvoud ten goede komt en dit zonder dat er allerhande problemen van dubbele belasting ontstaan' (p. 121). Het zal geen sinecure zijn om daarover overeenstemming te bereiken.

De bijdrage die Van Raad heeft geschreven gaat over de werking van de verdelingsregels van belastingverdragen die dubbele belastingheffing trachten te voorkomen. Verdragen, aldus Van Raad in zijn glasheldere betoog, functioneren door een of beide van de verdragsstaten te beperken hun nationale heffingsbepalingen toe te passen. Om misverstanden te voorkomen, stelt de auteur voor het 'ontzeggende karakter' van de verdelingsbepalingen zuiverder tot uitdrukking te brengen in de tekst daarvan. In plaats van te bepalen dat bijvoorbeeld pensioenen 'slechts belastbaar zijn in de woonstaat', kan de regel luiden dat pensioenen 'niet mogen worden belast in de andere verdragsstaat' (p. 625). Deze gedachte werkt Van Raad verder uit in een proeve van een nieuwe redactie van alle relevante verdelingsbepalingen van het jongste OESO-Modelverdrag (p. 628 e.v.). Over een van deze bepalingen, die ten aanzien van artiesten en sportbeoefenaars,¹⁰ draait de Engelstalige bijdrage van Cordewener, hoogleraar belastingrecht te Leuven. Deze bepaling staat de bronstaat toe nationale heffingsrechten met betrekking tot buitenlandse artiesten en sporters te effectueren.¹¹ De auteur geeft een overzicht van de kwesties die bij de toepassing van deze bepaling aan de orde (kunnen) zijn, zoals de toerekening van voordeelen en inkomsten.

Dat voorspelbaarheid vele variaties (en verschijningsvormen) kent, leert de bijdrage die Van den Hurk heeft geschreven. Zijn opstel gaat over (Nederlandse) internationale fiscale politiek en de gevolgen daarvan voor de vennootschapsbelasting. Zoals te verwachten viel, toont Van den Hurk zich ook in deze bundel een onvermoeibare strijder voor een aantrekkelijk fiscaal vestigingsklimaat en verdediger van de Nederlandse belangen in internationale gremia. Dat doet hij wederom met verve, en zijn positie is bovendien volstrekt helder: Van den Hurk ziet het als zijn taak 'duidelijk en onafhankelijk te informeren en daar tegengas te geven waar de politieke lijn op emotie is gebaseerd en rationaliteit ont-

beert' (p. 568).¹² In zijn bijdrage, die overigens niet vrij is van emotionele passages,¹³ betoogt hij onder meer dat 'de contouren van de nieuwe Nederlandse vennootschapsbelasting niet (zijn) ingegeven door rechtsgronden en ratio maar vooral door de wens om 'meer belasting te kunnen heffen' omdat '(...) multinationals al sinds jaar en dag veel te weinig betalen' (p. 568). 'Budgettaire argumenten en doelredeneringen zijn de laatste jaren meer bepalend geworden voor onze wetgeving dan een fiscaal-logische wetssystematiek',¹⁴ zo merkt Van den Hurk eveneens op. Zo wordt de totaalwinstgedachte¹⁵ zijns inziens geweld aangedaan, onder meer door beperking van de liquidatieverliesregeling in de vennootschapsbelasting,¹⁶ die hij overigens ziet als 'een mooie faciliteit om nieuwe ondernemingen aan te trekken' (p. 583). Deze (deels) als stimuleringsregeling te begrijpen mogelijkheid om liquidatieverlies in aftrek op de winst te brengen, staat kennelijk niet op gespannen voet met een door de auteur als belangrijk betitelde fiscaal-logische wetssystematiek.

De evolutie van de Belgische vennootschapsbelasting komt aan bod in de bijzonder goed gedocumenteerde bijdrage van Deschrijver. De Vlaamse auteur meent dat wat de invoering van 'een volwaardig stelsel van fiscale eenheid' betreft naar Nederland zou kunnen worden gekeken (p. 304). Maar Deschrijver voelt – overigens evenals Van den Hurk¹⁷ – niets voor een geharmoniseerde, eenvormige Europese vennootschapsbelasting. Een dergelijke belasting zou 'de bewegingsruimte van elk van de lidstaten (...) geheel kunnen uitschakelen' (p. 303-304). Vanistendael daarentegen pleit voor een gemeenschappelijke Europese vennootschapsbelasting. Zij zou niet alleen moeten bestaan uit uniforme regels voor de vaststelling van de belastbare grondslag, maar ook en vooral een eengemaakt tarief moeten kennen, dat geldt in alle lidstaten (p. 650). De opbrengst van deze belasting, en daarin zit de clou van zijn betoog, zou naar de gezamenlijke begroting van de EU moeten

¹⁰ Art. 17 OESO-Modelverdrag.

¹¹ Van Raad merkt in zijn bijdrage op dat het begrip 'bron' een onduidelijke begripsinhoud heeft (p. 619, voetnoot 2), en dat hij daarom het begrip 'bronstaat' niet (meer) gebruikt.

¹² Een groot aantal fiscale vakgroepen van diverse Nederlandse universiteiten wijst in een onlangs (november 2020) verschenen essaybundel – *Tax governance, maatschappelijke verantwoordelijkheid en ethiek. Tijd voor een code? – op het risico van ongenueanceerde discussies. 'Het evenwicht kan in het debat worden teruggebracht door fiscalisten die met kennis van zaken en met oog voor alle posities een reëler beeld voor het voetlicht kunnen brengen'* (p. 35).

¹³ 'De emotie verbreekt de causale keten; alleen zij stelt ons in staat het wezen der dingen waar te nemen (...)', aldus Michel Houellebecq, *De koude revolutie. Confrontaties en bespiegelingen*, Amsterdam: De Arbeiderspers 2004, p. 126.

¹⁴ Zie p. 582.

¹⁵ Vgl. p. 582.

¹⁶ Zie Kamerstukken II 2020/21, 35568, nrs. 1 e.v.

¹⁷ Zie p. 568, p. 571 e.v., en p. 586-587.

gaan, zodat verdeling daarvan tussen de lidstaten – een struikelblok – niet meer aan de orde is. Maar een realistisch toekomstbeeld lijkt dat niet te zijn.¹⁸

Uit (internationaal) onderzoek blijkt dat belastingadviseurs de wet – in het bijzonder de letter daarvan – als kompas gebruiken bij ethische dilemma's. Wetgeving vormt met andere woorden een leidraad voor gedrag, en het is de wetgever die in de ogen van deze adviseurs in ethische grenzen moet voorzien.¹⁹ Dat (en meer) maakt Van de Vijver, hoogleraar aan de Universiteit Antwerpen, duidelijk in haar bijdrage: 'De ethiek van belastingadviseurs'. Zij wijst erop dat ook andere factoren, zoals de werkrelatie met de cliënt, (de ethische sfeer binnen) het kantoor en individuele persoonlijkheidskenmerken van belastingadviseurs invloed hebben op het gedrag dat zij vertonen (p. 519-522). Deze factoren en de betekenis daarvan kunnen volgens haar beter begrepen worden met de theorie van morele ontwikkeling van Kohlberg (1927-1987). Deze Amerikaanse psycholoog onderscheidt drie niveaus met telkens twee stadia van morele ontwikkeling, en aan deze niveaus verbindt Van de Vijver verschillende typen professionals: de zelfzuchtige, de bevestigingszoekende en de ethische belastingadviseur. Vooral de kantoren en beroepsorganisaties kunnen volgens haar bijdragen aan de morele ontwikkeling van belastingadviseurs (p. 531), onder meer door concrete ethische standaarden te formuleren.²⁰ Maar het lijkt een illusie om te denken dat belastingadviseurs het (derde) niveau van de ethische ontwikkeling zullen bereiken. Om bij dat niveau uit te komen, zouden zij namelijk moeten opereren volgens de geest van de wet,²¹ rekening moeten houden met wat sociaal aanvaardbaar is en hun gedrag moeten laten leiden door universele ethische principes (p. 527 e.v.), en het lijkt moeilijk voorstelbaar dat belastingadviseurs daaraan zullen voldoen.

18 Vgl. Leo Stevens, 'Fiscale harmonisatie brengt verenigd Europa dichterbij', *Het Financieel Dagblad* 29 december 2020, p. 25.

19 Vgl. G.T.K. Meussen, 'Fiscale ethiek anno 2020', *Ars Aequi* 2020, afl. 12, die meent dat de volgende stelling kan worden verdedigd: 'hoe meer Europese en internationale regelgeving ter bestrijding van belastingontwijking is geïntroduceerd, hoe minder aanleiding er daarenboven nog is voor een afzonderlijke fiscaal-ethische toets' (p. 1162).

20 Zie daarover ook: Laurens Berentsen, 'Experts betwijfelen of een gedragscode belastingontwijking kan stoppen', *Het Financieel Dagblad* 29 december 2020, p. 13.

21 Van een adviseur kan men 'geen identificatie met belastingwetten verlangen, waarvan de leugenachtigheid van de rechtsgronden eraf druipt. Anders gezegd: het zijn geen neerslagen van rechtsgevoelens, doch technocratische bevelen', aldus D. Brüll, 'De belastingconsulent als type – een sociologische verkenning', in: N. Nobel e.a. (red.) *Wat des Keizers is*, Deventer: Kluwer 1979, p. 139.

(Bart) Peeters tast in zijn opstel de mogelijkheid af om de geleidelijk gegroeide kluwen aan antimisbruikbepalingen²² te vervangen door – wat hij noemt – 'een veralgemeend kader', dat (deels) bestaat uit open normen,²³ en wordt voorzien van een toelichting waarin de wetgever zijn doelstellingen duidelijk uiteenzet, aangevuld met één veralgemeende antimisbruikbepaling (p. 341 e.v.).²⁴ Zijn verkennende en reflectieve beschouwing over dit onderwerp illustreert hij aan de hand van een specifiek onderwerp: de regelgeving met betrekking tot de verrekening van verliezen die in diverse landen zijn geleden (p. 343). Hoewel 'harde' conclusies ontbreken, levert zij een boeiende leeservaring op.

Het zal evenwel niet altijd gemakkelijk zijn om te bepalen of een open norm van toepassing is, zeker in een internationale context, waarin belastingverdragen en het Europese recht eveneens een rol spelen.²⁵ Deze gelaagdheid van het fiscale recht is het onderwerp van de verhandeling van Vyncke, partner bij een belastingadvieskantoor (p. 655 e.v.). Hij wijst erop dat naast de toenemende gelaagdheid zich een tweede evolutie voltrekt, die de precieze interpretatie van (internationale) fiscale regelgeving moeilijk maakt: er sluipen volgens hem 'hoe langer hoe meer termen binnen die eerder een economische dan een juridische benadering betreffen en die dus in elke specifieke situatie *in concreto* moeten worden getest' (p. 666). Een illustratie van beide evoluties – de gelaagdheid van het fiscale recht en de toenemende invloed van feitelijke of zakelijke elementen – kan worden gevonden in het begrip 'uiteindelijk gerechtigde'.

Over wetwijzigingen, een meer bruuske evolutie, die weerstand bij belastingplichtigen kan oproepen, gaat de beschouwing van (Bruno) Peeters, getiteld: 'Overschakelingsmaatregelen bij fiscale hervormingen: een juridisch beoordelingskader' (p. 365 e.v.). De auteur, die stevig uitpakt en niet heeft bezuinigd op het gebruik van het aantal woorden, behandelt verschillende methoden die

22 De Broe en Gommers analyseren in hun bijdrage enkele interpretatie- en toepassingskwesaties die aan de orde zijn bij de algemene antimisbruikbepalingen in de (Belgische) inkomstenbelasting, registratie- en successierechten (p. 207 e.v.).

23 Vgl. P. Rustenburg, 'Open wetgeving, open normen', *Ars Aequi* 2020, afl. 12, p. 1202-1207.

24 Zie in vergelijkbare zin: H.J. Hofstra, 'Vereenvoudiging en belastingstructuur', in: Ch.P.A. Geppart e.a. (red.), *Van Dijk-bundel*, Deventer: FED 1988, p. 209-210.

25 Zie bijv. over de vrijheid van vestiging de bijdrage van Wouters (p. 675 e.v.) en het Europeesrechtelijke regime voor fusies en overnames – een ander voorbeeld van de invloed van het Europese recht – wordt besproken door Malherbe (p. 317 e.v.).

de wetgever kan gebruiken om de overgang van oud naar nieuw recht te regelen (inbouwen van een overgangperiode, voorzien in optierechten, en zo meer). Zij fungeren 'als kruipolie om een vlotte, juridisch en maatschappelijk verantwoorde overgang (...) mogelijk te maken', zo houdt Peeters de lezer voor (p. 367). Ook wijst hij erop dat de beleidsruimte van de wetgever niet onbeperkt is: hij zal rekening moeten houden met een aantal beperkende hogere normen (zoals het eigendomsgrondrecht²⁶) en algemene rechtsbeginselen (zoals het gelijkheids- en rechtszekerheidsbeginsel). Peeters beoogt dat de beleidsruimte bij hervormingen die politiek als een soort 'package deal' worden voorgesteld ruimer is dan bij punctuele wetswijzigingen (p. 402), omdat bij dergelijke (grote) hervormingen onder meer gewezen kan worden op de samenhang van het gehele pakket.

In zijn meanderende mijmeringen over fiscaliteit voert Geens de lezer mee naar het begrip 'fairness', 'd.i. belasting naar draagkracht' (p. 313), de mogelijkheid om van de indirecte verbruiksbelasting een directe (progressieve) bestedingsbelasting te maken, in het verleden onder meer voorgesteld door de befaamde fiscalist Albert Tiberghien (1915-2001),²⁷ de vermogensbelasting en milieuheffingen. 'Welke van de drie – consumptie, vermogen of milieu – het voorwerp moet uitmaken van bijkomende taxatie, is (...) een inherent ideologische kwestie', aldus Geens (p. 315). Volgens Plets, verbonden aan de Universiteit Antwerpen, kan er worden nagedacht (nieuwe) beginselen voor een *eerlijke* belastingheffing in de (Belgische) Grondwet vast te leggen, zoals het draagkrachtbeginsel of een bijdrageplicht, alsmede een maximale belastingdruk (p. 425). Maar volgens Ydema is het draagkrachtbeginsel 'allang dood' (p. 728),²⁸ althans in Nederland, onder meer vanwege het beleid van inkomensnivellering. Dit impliceert volgens hem 'dat hogere inkomens méér dan naar draagkracht betalen' (p. 728). Wat de inkomsten uit vermogen betreft, een specifiek deel van het inkomen, wordt sinds 2001 niet langer uitgegaan van feitelijk genoten inkomsten maar van verdien capaciteit (*earning capacity*), te weten inkomen dat kan worden gegenereerd bij gemiddelde inspanning en zonder aanzienlijke risico's;²⁹ de wetgever

belast de verdien capaciteit aan de hand van een forfaitair rendement. De inzichten van verschillende denkers (over eigendom) en theorieën van vroege economen, zoals de fysiocraten, leren dat er zowel praktische als morele gronden zijn aan te voeren die een dergelijke (forfaitaire) belasting rechtvaardigen. Zij is volgens Ydema niet alleen doelmatig, maar ook rechtvaardig: 'wie een deel van het schaarse maatschappelijk vermogen onder zich heeft, behoort een daaraan gerelateerde bijdrage te betalen voor de faciliteiten die de overheid aanreikt (...)' (p. 728).

De bundel bevat ook formeelrechtelijke bijdragen. Zo bespreekt Buysse, belastingconsulent en adjunct-hoofdredacteur van *Fiscoloog*, de spelregels die gelden voor de zogenoemde 'subsidiare' aanslag, een vangnet dat de fiscus onder voorwaarden in staat stelt om bij wijze van herkansing nogmaals een aanslag op te leggen als de eerdere, initiële aanslag door de rechter is vernietigd (zie p. 45 e.v.). Dat een aanslag ook een bestraffend (of disproportioneel³⁰) karakter kan hebben en daardoor toetsbaar wordt aan de Europese mensenrechtenconventie,³¹ illustreert Van Dyck, hoofdredacteur van *Fiscoloog*, in zijn exposé (p. 594, p. 603). Een boeteoplegging moet hoe dan ook worden beschouwd als een 'criminal charge' als bedoeld in voornoemde conventie;³² strafrechtelijke vervolging is dan in beginsel niet aan de orde, aldus Valkenburg, raadsheer in een van de gerechtshoven. Zijn zeer toegankelijke opstel gaat over enige perikelen inzake één en hetzelfde (fiscale) feit (p. 503 e.v.).

In een andere bijdrage behandelt De Raedt de privacybescherming bij gegevensuitwisseling (p. 231 e.v.), en Delanote, verbonden aan de Universiteit Gent, belicht het nemo tenetur-beginsel, dat onder meer een zwijgrecht inhoudt en de belastingplichtige toestaat niet mee te werken aan de overlegging van documenten met belastende 'verklarende waarde' (p. 271) in de situatie dat (ontoelaatbare) dwang van de zijde van de fiscus in het spel is. Het door de auteur uitgewerkte logisch redeneerschema kan eraan bijdragen dat denkfouten op dit terrein worden vermeden, dan wel tijdig worden ontdekt.

3 Tot besluit

In deze bespreking heb ik slechts enkele bijdragen belicht, die in het liber amicorum zijn opgenomen. Ook de

26 T.C. Gerverdinck, *Eigendomsgrondrecht en belastingen*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.

27 Zie over deze Gentenaar: *Juristen die schreven en bleven. Nederlandse rechtsgelerde klassiekers*, Hilversum: Uitgeverij Verloren 2020, p. 252 e.v.

28 Ydema merkt in een voetnoot op dat hij het in 2014 bij *Kluwer* verschenen rapport van de Commissie ficties en *forfaits* in het belastingrecht negeert, 'omdat daarin het overleden draagkrachtbeginsel nog als ijkpunt wordt genomen' (p. 714).

29 Zie p. 713.

30 Vgl. HR 18 december 2020, ECLI:NL:HR:2020:2048, r.o. 3.6.

31 EVRM.

32 Art. 6 EVRM.

andere bijdragen³³ zijn zonder meer lezenswaardig te noemen. De bundel vormt een bijzonder goed getroffen eerbetoon aan Van Crombrugge, een icoon en 'rigoureuze wetenschapper met talloze grondige en weldoordachte publicaties',³⁴ iemand ook die neutraliteit weerspiegelt. Of, zoals eveneens in de inleiding van de bundel wordt opgemerkt: hij 'overstijgt de belangen die eigen zijn aan fiscale vraagstukken en aldus zouden kunnen leiden tot beperkte of gekleurde commentaren vanuit een bepaalde vooringenomenheid' (p. 8). En dat mag,

³³ Zoals de bijdrage van Angie Clocheret over de toepassing van belastingwetgeving in de exclusieve economische zone (p. 143 e.v.) en die van Rik Deblauwe over de gevolgen van de vermenging van goederen na het overlijden van de eerste echtgenoot (zie p. 253 e.v.).

³⁴ Aldus oud-studiegenoot Philippe Colle op p. 165.

zeker in deze tijd, waarin bepaalde belangen en ingesleten patronen (die zich soms als reflexen openbaren) het denken weleens lijken te vertroebelen,³⁵ gerust een zegen worden genoemd.

Mr. L.J.A. Pieterse³⁶

³⁵ 'In de wetenschap gelden nagenoeg dezelfde waarden als voor rechters, maar wanneer rechters er verhoudingsgewijs zo vaak tegen zouden zondigen als wetenschappers, zou de rechtspraak er niet meer toe doen', aldus J.B.M. Vranken, 'Over antidikastocraten, oikofoben en protestspraak', in: R.H. de Bock e.a. (red.) Voor Daan Asser (Asser-bundel), Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 327.

³⁶ Verbonden aan de Universiteit Leiden en de Vrije Universiteit Amsterdam.

